

KLAIPĖDOS MIESTO FIZINIŲ ASMENŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO IR DALYVAVIMO II PAKOPOS PENSIJŲ FONDUOSE TARPUSAVIO RYŠIO VERTINIMAS

AURELIJA ZONIENĖ¹ RIMANTĖ ŽIDONIENĖ²

Klaipėdos valstybinė kolegija (Lietuva)

ANOTACIJA

Vienas svarbiausių trijų pakopų pensijų sistemos bruožų yra II pakopos pensijų fondų vaidmuo, leidžiantis dalyviams diversifikuoti privalomojo senatvės pensijų draudimo įmokas tarp nefinansuojamų ir kaupiamųjų sistemų. Finansinis raštingumas yra glaudžiai susijęs su kaupimu II pakopos pensijų fonduose ir gali būti vienas iš veiksnių, lemiančių pasirinkimą dalyvauti minėtuose fonduose. Tyrimo tikslas – įvertinti Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tarpusavio ryšį. Tyrimas atskleidė, kad Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinis raštingumas vis dar išlieka gana žemas. Nustatyta, kad respondentai, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą, yra finansiškai raštingiausi. Labiausiai finansinio raštingumo trūksta tiems respondentams, kurių išsilavinimas yra vidurinis, profesinis ar pagrindinis. Žemiausias finansinio raštingumo lygis yra tų respondentų, kurių mėnesio pajamos yra iki 872 eurų. Tyrimas atskleidė, kad finansiškai raštingi respondentai yra linkę dalyvauti II pakopos pensijų fonduose. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys II pakopos pensijų fondų valdytojo pasirinkimą, yra investicinė grąža, investicinė rizika ir administravimo mokesčiai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *finansinis raštingumas, pensijų fondai.*

JEL KLASIFIKACIJA: D14, G23, G53.

DOI: <https://doi.org/10.15181/rfds.v36i1.2515>

Įvadas

Finansinio raštingumo ir II pakopos pensijų fondų sąvokos literatūroje analizuojamos plačiai, tačiau jų tarpusavio ryšys mažai tyrinėtas. Pasak I. Blažienės (2020), ekonominiai tyrimai ir apskritai ekonomikos mokslas tvirtina, kad taupyti svarbu ne tik makroekonominio požiūriu, taupymas – reikšmingas ir pačių namų ūkių gerovės rodiklis, lemiantis vartojimo ateityje galimybes. Taupymas yra vienas iš asmeninių finansų valdymo elementų, o siekiant taupyti pelningai ilguoju laikotarpiu, būtinos finansinės žinios. Šiais laikais finansinis raštingumas laikomas baziniu gebėjimu, tokiu kaip skaitymas ar rašymas.

E. Dundure ir B. Sloka (2019) nagrinėjo savanoriškų privačių investicijų vaidmenį Latvijos pensijų sistemoje. Autorės siekė atsakyti į klausimą, ar savanoriškos privačios investicijos į pensijų fondus gali mažinti atotrūkį tarp Latvijos gyventojų ikipensinio ir paskesnio išėjimo į pensiją pajamas. Nustatyta, kad vis dar menkas gyventojų finansinis raštingumas, žmonės galėtų daugiau mokėti į savo privačius pensijų fondus, siekdami užtikrinti geresnį finansinį stabilumą pensinio amžiaus laikotarpiu. Finansinio raštingumo svarbą rodo ir tai, kad Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) ruošiasi palyginti Lietuvos ir kitų jos narių gyventojų finansinį raštingumą. Paskutinį kartą Lietuva tokiame tyrime dalyvavo 2015 m. Lietuvos gyventojų finansinio raštingumo lygis buvo mažesnis už EBPO šalių vidurkį: iš 30 šalių 13,5 balo gavusi Lietuva buvo 11-oje vietoje, kai EBPO šalių vidurkis siekė 13,7 balo iš 21 galimo.

¹ Aurelija Zonienė – Klaipėdos valstybinės kolegijos Verslo fakulteto Finansų ir apskaitos katedros lektorė
Moksliniai interesai: asmeniniai finansai, įmonių finansai, darnus vystymasis
El. paštas: a.zoniene@kvk.lt

² Rimantė Židonienė – Klaipėdos valstybinės kolegijos Verslo fakulteto Finansų ir apskaitos katedros Finansų studijų programos absolventė
El. paštas: rimanteguraite@gmail.com

Ilgalaikis taupymas pensijai žmonėms svarbus kaip reikšmingas papildomas gerovės šaltinis senatvėje šalia viešųjų socialinių programų. Pensijų kaupimo veikla yra griežtai reglamentuota teisės aktuose: pensijų fondams taikomi diversifikavimo reikalavimai, nustatyta prievolė laikytis strategijose ir taisyklėse išdėstytų reikalavimų, be to, jie privalo veikti dalyviui geriausiomis sąlygomis, t. y. užtikrinti, kad su dalyviais būtų elgiamasi sąžiningai, teisingai ir profesionaliai. Tiesa, Lietuvos teisės aktuose numatyta, kad pilnamečiai, bet jaunesni kaip 40 metų asmenys, kas trejus metus automatiškai įtraukiami į pensijų kaupimo sistemą. Pirmasis toks masinis asmenų įtraukimas įvyko 2019 m. (pertvarkant pensijų sistemą), o 2022 m. pirmąjį pusmetį vyko pakartotinis asmenų, kurie šio kaupimo atsisakė 2019 m., įtraukimas (tuo atveju, jei į kaupimo sistemą asmuo įtrauktas vėliau nei 2019 m., jis pakartotinai įtraukiamas būtų tik po trejų metų nuo pirmojo įtraukimo datos).

Kadangi dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose yra savanoriškas, svarbu nustatyti, kokio finansinio raštingumo lygio asmenys renkasi šią kaupimo pensijai priemonę ir kokio finansinio raštingumo lygio asmenys jo atsisako. Verta pažymėti, kad finansinis švietimas ir finansinė vartotojų apsauga laikomi kertiniais elementais, užtikrinančiais asmenų finansinę įtrauktį (OECD, 2018).

Mokslinė problema: koks fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tarpusavio ryšys?

Tyrimo objektas: Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinis raštingumas ir dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose.

Tyrimo tikslas: įvertinti Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tarpusavio ryšį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai išanalizuoti fizinių asmenų finansinį raštingumą ir dalyvavimą II pakopos pensijų fonduose.
2. Ištirti Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tarpusavio ryšį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, sisteminimas, apibendrinimas, kiekybinis tyrimas, statistinė analizė, taikant Socialinių mokslų statistikos paketą (SPSS).

1. Fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose teorinė analizė

Finansinis raštingumas, kaip finansų valdymo suvokimas, yra svarbus asmens gebėjimas, laikantis standartinių finansinio raštingumo principų. Ekonomikai sparčiai vystantis ir gausėjant finansinių instrumentų, vis dažniau analizuojama *finansinio raštingumo* sąvoka. 1 lentelėje pateikiami skirtingų autorių *finansinio raštingumo* sąvokos apibrėžimai.

1 lentelė. Finansinio raštingumo apibrėžimai

Autorius, metai	Finansinio raštingumo apibrėžimas
Jone, 2007	Gebėjimas naudotis žiniomis ir įgūdžiais, veiksmingai valdyti finansinius išteklius, kad būtų užtikrinta finansinė gerovė visą gyvenimą
Huston, 2010	Žinių apie asmeninius finansus ir gebėjimą priimti veiksmingus finansinius sprendimus rodiklis
Lusardi, Tufano, 2015	Gebėjimas suvokti ekonominę informaciją ir priimti sprendimus, kurie susiję su finansiniu planavimu, turto kaupimu, pensijų planavimu ir skolinimusi
Moreno-Herrero, Salas-Velasco, Sánchez-Campillo, 2018	Gebėjimas suprasti finansinę informaciją ir ja remiantis priimti sprendimus finansiniais klausimais. Finansinis raštingumas tapo pasaulio mastu pripažintu esminiu gyvenimo įgūdžiu
Baihaqqy ir kt., 2020	Žmogaus turimos žinios ir gebėjimai tvarkyti finansus, gerinti gyvenimo kokybę, kai sprendimas gali turėti įtakos visuomenei, šaliai ir pasaulio ekonomikai
Chen, 2022	Žinios ir įgūdžiai, susiję su pinigų valdymu

Sudaryta autorių.

Pasak A. Lusardi (2019), finansinis raštingumas turėtų būti laikomas tokiu pačiu svarbiu gebėjimu kaip ir skaitymas ar rašymas. Kaip matyti iš 1 lentelės, autoriai finansinį raštingumą apibrėžia kaip asmens gebėjimą panaudoti turimas žinias valdant asmens finansinius išteklius.

Mokslinėje literatūroje nagrinėjami finansinio raštingumo veiksniai. V. Bahovec ir kt. (2015) nagrinėjo lyties poveikį finansiniam raštingumui. A. Lusardi ir O. S. Mitchell (2014) tyrimas atskleidė, kad moterys apie finansus žino mažiau nei vyrai. A. Grohmann (2016) pastebėjo, kad net ekonomiškai stipriose šalyse į finansinio raštingumo klausimus vyrai atsakė geriau nei moterys. A. Arellano (2018) pabrėžė, kad atotrūkį tarp lyčių gali lemti skirtingi taupymo poreikiai, gyvenimo trukmė, dalyvavimas darbo rinkoje (t. y. moterys nutraukia karjerą dėl motinystės), atlyginimo dydis.

R. Henger'io ir B. J. Cude (2016) teigimu, žmogaus amžius taip pat turi įtakos jo finansiniam raštingumui ir finansiniam elgesiui. G. Kveskienė (2016) nurodė, kad jaunesnių žmonių finansinio išprusimo spragos didesnės, tad jie dažniau atsiduria situacijoje, kai gaunamos pajamos nepadengia jų gyvenimo išlaidų. H. N. A. Yong'as ir K. L. Tan'as (2017) pritarė, kad jauno žmogaus finansinio raštingumo stoka lemia netinkamus finansinius sprendimus. Įdomu tai, kad minėti autoriai atskleidė didelį tėvų poveikį vaikų finansiniam elgesiui. Pasak H. Mohelskos ir V. Zubro (2019), nacionaliniai tyrimai atskleidė, kad šiek tiek vyresnių nei 18 metų amžiaus asmenų finansinis raštingumas yra vienas žemiausių. G. Kveskienė (2016) pastebėjo, kad vidutiniame amžiuje pasiekiamas žinių pikas, vėliau žinių lygis mažėja. Nepaisant to, A. C. Preston ir E. E. Wright'as (2019) teigia, kad moterų ir vyrų raštingumo lygiui amžius ar išsilavinimas įtakos neturi.

2004 m. visose Europos Sąjungos šalyse buvo reformuojama ir diegiama trijų pakopų pensijų sistema (Levišauskaitė, Malinauskas, 2006). Jos tikslas – padėti gyventojams senatvėje užsitikrinti bent kelis pajamų šaltinius ir gauti pensijos išmoką, kuo labiau prilygstančią buvusiam atlyginimui. Be to, šios sistemos atsiradimą paskatino demografiniai ir ekonominiai pokyčiai. T. Medaiskis ir T. Gudaitis (2017) pabrėžia, kad vienas svarbiausių šios sistemų bruožų yra II pakopos pensijų fondų vaidmuo, leidęs dalyviams diversifikuoti privalomojo senatvės pensijų draudimo įmokas tarp nefinansuojamų ir kaupiamųjų sistemų. Ši reforma leido panaudoti finansų rinkas ir investavimo priemones, siekiant diversifikuoti ir pagerinti senatvės apsaugą ateityje. Remiantis T. Gudaičiu (2012), pensijų fondai paremti kaupimo principu, kai dalyvio įmokos kaupiamos individualioje sąskaitoje, o sukauptos lėšos – investuojamos. B. Draženović, S. Hodžić ir D. Maradin'as (2019) nurodė, kad pensijų fondai, sukauptas daug finansinio turto, yra esminis tvaraus ekonomikos augimo visose išsivysčiusiose šalyse elementas. Pereidami nuo įprastos pensijų sistemos prie kaupimo privačiuose pensijų fonduose, asmenys investavimo sprendimus paprastai priima patys, tai yra sudėtinga užduotis, nes dėl menko finansinio raštingumo dalyvis savo pensijai kausti gali pasirinkti netinkamą fondą. H. M. Awan'o ir S. Arshad'o (2012) teigimu, investiciniai fondai turi keletą privalumų: yra valdomi profesionalų, diversifikuoja rizikas, nedidelės sandorių sąnaudos ir yra likvidūs. Šie fondai suteikia galimybę klientams nesirūpinti investavimu ir rizika, visą kaupimo strategiją perduoti fondo valdytojui, todėl kaupimas II pakopos pensijų fonduose naudingas tiems, kurie neturi noro stebėti investicijų ar vertybinių popierių rinkos pokyčius. J. Saputra, D. Astuti ir D. Pertiwi (2021) teigia, kad investicinių fondų rizika nedidelė, nes lėšos investuojamos į įvairių tipų vertybinius popierius, tad yra paskirstoma. Kitaip tariant, ji ne tokia didelė, kaip investuojant tik į akcijas.

Kaip minėta, finansinio raštingumo kompetencijos padeda įvairioms socialinėms grupėms siekti finansinio stabilumo, įgyti tokių įgūdžių kaip finansų planavimas, įskaitant ir pensijos planavimą. A. Lusardi, D. J. Schneider'io ir P. Tufano (2011) teigimu, priimti įvairius finansinius sprendimus sudėtinga, esant menkoms asmens finansinio raštingumo žinioms. Asmens gebėjimas planuoti pajamas, kurios bus gaunamos esant pensijoje, yra vienas iš finansinio raštingumo prioritetų, kuris neretai sulaukia per mažo, ypač jaunų žmonių, dėmesio. L. Karakurum-Ozdemir'as, M. Kokkizil ir G. Uysal (2019) teigia, kad gyventojų švietimas gerina išėjimo į pensiją planavimo rodiklius. P. Fessler'is, M. Silgoner ir R. Weber'is (2020) pritaria, kad finansinės žinios skatina pensijų planavimą ar finansinio turto kaupimą. A. Lusardi ir O. S. Mitchell (2011) tyrimas patvirtina, kad savo išėjimą į pensiją planavę asmenys, sulaukę pensinio amžiaus, turėjo du ar tris kartus daugiau turto nei tie, kurie savo pensijos neplanavo. P. J. Fisher ir S. T. Anong (2012) taip pat pastebėjo, kad asmenys, turintys tam tikrų motyvų, pavyzdžiui, taupyti pensijai ar nenumatytiems atvejams, paprastai turi santaupų. A. Grohmann (2016) pažymi, kad privatūs pensijų fondai leidžia jaustis finansiškai saugiam išėjus į pensiją. O. S. Mitchell

ir A. Lusardi (2022) atskleidė, kad asmenys šiandien senatvėje įsiskolina dažniau nei bet kada anksčiau, nes savo išėjimo į pensiją neplanavo. Tuo tarpu N. Oggero, M. C. Rossi ir E. Ughetto (2020) finansinį raštingumą sieja su žmogaus gebėjimu ruošti pensijai ir iš anksto pasirūpinti finansiniais klausimais pensiniame amžiuje. P. Fessler'io, M. Silgoner ir R. Weber (2020) tyrimas atskleidė, kad finansinių žinių stoka yra viena iš priežasčių, kodėl vieni asmenys sulaukė pensinio amžiaus gauna didesnes pajamas, o kiti – mažesnes.

A. Lusardi ir O. S. Mitchell (2011) analizavo respondentų planavimą ir pasirengimą išeiti į pensiją vertindami, ar dalyviai kada nors skaičiavo, kiek jiems reikės sukaupti pensijai, ar buvo parengę kaupimo pensijai planą, kokias priemones rinkosi atlikdami skaičiavimus. Tyrimas atskleidė, kad finansiškai raštingesni asmenys dažniau planuoja savo pensiją. A. Lusardi (2019) pastebėjo, kad finansiškai raštingi žmonės yra sukaukę didesnį pensijos kapitalą, nes jie vertina palūkanas ir geriau atlieka tam tikrus finansinius skaičiavimus. A. Prawitz ir J. Cohart (2014), atlikę tyrimą (995 darbuotojams pasiūlė finansinio švietimo mokymus, 656 iš jų mokymų atsisakė, likusieji pasiūlymą priėmė), nustatė, kad finansinis švietimas lėmė reikšmingus planavimo, valdymo ir į ateitį orientuoto darbuotojų finansinio elgesio pokyčius. Darbuotojai, dalyvavę finansinio raštingumo programoje, savo įmokas į pensijų fondus padidino daugiau nei pusantro karto. O. S. Mitchell ir A. Lusardi (2022) taip pat teigiamai vertina finansinį švietimą darbo vietoje, nes darbdaviai turi progą paskatinti ir padėti savo darbuotojams planuoti bei kaupti pensijai, taip apsaugoti juos nuo finansinio streso.

Atlikta teorinė analizė atskleidė, kad finansinis raštingumas gali būti apibrėžiamas kaip asmens gebėjimas panaudoti turimas žinias valdant asmens finansinius išteklius. Literatūroje analizuojamas finansinio raštingumo ir lyties, amžiaus, išsilavinimo, pajamų bei kitų veiksnių tarpusavio ryšys. Vienas svarbiausių trijų pakopų pensijų sistemos bruožų yra II pakopos pensijų fondų vaidmuo, leidžiantis dalyviams diversifikuoti privalomojo senatvės pensijų draudimo įmokas tarp nefinansuojamų ir kaupiamųjų sistemų. Finansinis raštingumas glaudžiai susijęs su kaupimu II pakopos pensijų fonduose ir gali būti vienas iš veiksnių, lemiančių pasirinkimą dalyvauti minėtuose fonduose.

2. Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tyrimo rezultatai

Siekiant įvertinti Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tarpusavio ryšį, atliktas anketinis tyrimas. Tyrimas vykdytas 2022 m. balandžio 3 d. – gegužės 1 d. Anketoje respondentams pateikta 19 klausimų: demografiniai klausimai ir klausimai, kuriais siekta nustatyti respondentų finansinio raštingumo lygio bei dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose tarpusavio ryšį. Finansinio raštingumo lygiui nustatyti pasitelkti A. Lusardi ir O. S. Mitchell (2011) (angl.) *Big three* (didysis trejetas) bei Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (angl. *OECD*) uždaviniai (OECD, 2017).

Statistinė duomenų analizė atlikta SPSS (angl. *Statistical Package for Social Science*) 26 versija, taikant aprašomosios ir palyginamosios statistinės analizės metodus. Vertinant ryšį tarp Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo ir dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose, statistiškai reikšmingiems skirtumams tarp paskirų respondentų grupių nustatyti taikytas chi kvadrato (χ^2) kriterijus. Požymio skirstiniai skirtingose grupėse skiriasi statistiškai reikšmingai, kai tikimybė p mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$. Kuo chi kvadrato kriterijaus reikšmė didesnė, tuo mažiau tikėtina, kad skirtumas yra atsitiktinis (Vaitkevičius, Saudargienė, 2010). Atlikta koreliacinė analizė, taikytas Spearman'o ranginės išsilavinimo, pajamų ir finansinio raštingumo lygio koreliacijos koeficientas.

Tyrimo dalyvavo 284 respondentai, iš jų 171 61,5 (proc.) dalyvauja II pakopos pensijų fonduose, iš jų 32 respondentai yra sustabdę pensijų įmokų pavidimus, 6 planuoja sustabdyti, kiti 7 respondentai planuoja nutraukti pensijų kaupimą II pakopos pensijų fonduose.

Siekiant nustatyti Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinio raštingumo lygį, anketoje pateikti septyni klausimai, o finansinio raštingumo lygis taip suskirstytas:

- 0–3 teisingai atsakyti klausimai reiškia žemą finansinio raštingumo lygį;
- 4–5 teisingai atsakyti klausimai reiškia vidutinį finansinio raštingumo lygį;
- 6–7 teisingai atsakyti klausimai reiškia aukštą finansinio raštingumo lygį.

2 lentelėje pateiktas Klaipėdos miesto fizinių asmenų pasiskirstymas finansinio raštingumo lygio aspektu.

2 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal finansinio raštingumo lygį

Finansinio raštingumo lygis	<i>n</i>	Proc.
Žemas	130	45,7
Vidutinis	101	35,6
Aukštas	53	18,7

Sudaryta autorių.

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų galima matyti, kad Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinis raštingumas vis dar gana žemo lygio. Beveik pusė (45,7 proc.) tyrime dalyvavusių respondentų priskiriama žemo finansinio raštingumo lygiui. Nuo 0 iki 3 teisingų atsakymų pateikė 130 iš 284 respondentų, tačiau nemaža dalis klaipėdiečių priskiriami vidutinio finansinio raštingumo lygiui. Į 4 ar 5 klausimus teisingai atsakė 101 respondentas, arba 35,6 proc. Į 6 ar 7 klausimus teisingai atsakė 53 respondentai, t. y. beveik kas penktas respondentas (18,7 proc.).

Toliau analizuotas respondentų amžiaus, išsilavinimo, pajamų ir finansinio raštingumo lygio tarpusavio ryšys. 3 lentelėje pateikiamas tyrime dalyvavusių Klaipėdos miesto fizinių asmenų amžiaus grupių pasiskirstymas finansinio raštingumo aspektu ir vertinamas jų tarpusavio ryšys.

3 lentelė. Respondentų amžiaus ir finansinio raštingumo lygio tarpusavio ryšys

Amžius, m.	Finansinio raštingumo lygis			Chi kvadrato reikšmė	Tikimybė
	Žemas	Vidutinis	Aukštas		
19–29	45,2 %	38,3 %	16,5 %	10,199	0,037
30–40	38,3 %	34,0 %	27,7 %		
41 ar daugiau	56,0 %	33,3 %	10,7 %		

Sudaryta autorių.

Iš 3 lentelės matyti, kad beveik pusės (45,2 proc.) 19–29 metų amžiaus ir 56 proc. 41 metų ir vyresnių respondentų finansinis raštingumas gana žemo lygio. Nors 38,3 proc. 30–40 metų amžiaus respondentų finansinis raštingumas menkas, daugiau kaip ketvirtadalis (27,7 proc.) jis gana aukšto lygio, trečdalis (34 proc.) – vidutinis. Galima daryti išvadą, kad didžiausios finansinio raštingumo spragos – jaunimo ir vyresnių nei 41 metų amžiaus asmenų.

Tirtas respondentų išsilavinimo ir finansinio raštingumo lygio koreliacinis ryšys, skaičiuotas Spearman'o koreliacijos koeficientas (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Respondentų išsilavinimo ir finansinio raštingumo lygio tarpusavio ryšys

Išsilavinimas	Finansinio raštingumo lygis			Chi kvadrato reikšmė	Tikimybė
	Žemas	Vidutinis	Aukštas		
Aukštasis universitetinis	26,2 %	43,9 %	29,9 %	44,341	0,000
Aukštasis koleginiis	42,0 %	42,0 %	16,0 %		
Vidurinis, profesinis ar pagrindinis	70,8 %	20,8 %	8,3 %		

Sudaryta autorių.

Nustatyta, kad tarp išsilavinimo ir finansinio raštingumo lygio egzistuoja statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys (koreliacijos koeficientas $r = 0,348$, tikimybė $p = 0,000 < 0,05$). Remiantis skaičiavimo rezultatais galima teigti, kad respondentai, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą, finansiškai raštingesni: 29,9 proc. finansinio raštingumo lygis gana aukštas, 43,9 proc. – vidutinis. Didžiausias finansinio raštingumo stygius nustatytas respondentų, kurių išsilavinimas vidurinis, profesinis ar pagrindinis (70,8 proc.), taip pat aukštąjį koleginių išsilavinimą turinčių respondentų (42 proc.). Galima daryti išvadą, kad finansinio raštingumo lygis priklauso nuo respondentų išsilavinimo.

5 lentelėje pateiktas Klaipėdos miesto fizinių asmenų pasiskirstymas pagal gaunamas mėnesines pajamas, atskaičius mokesčius, ir finansinio raštingumo lygį.

5 lentelė. Respondentų pajamų ir finansinio raštingumo lygio tarpusavio ryšys

Pajamos	Finansinio raštingumo lygis			Chi kvadrato reikšmė	Tikimybė
	Žemas	Vidutinis	Aukštas		
Iki 512 eurų	52,5 %	22,5 %	25,0 %	13,431	0,098
Nuo 513 eurų iki 872 eurų	54,3 %	35,9 %	9,8 %		
Nuo 873 eurų iki 1000 eurų	41,4 %	39,7 %	19,0 %		
Nuo 1001 euro iki 1500 eurų	40,0 %	38,3 %	21,7 %		
Nuo 1501 euro	32,4 %	38,2 %	29,4 %		

Sudaryta autorių.

Nustatyta, kad tarp pajamų ir finansinio raštingumo lygio egzistuoja statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys (koreliacijos koeficientas $r = 0,132$, tikimybė $p = 0,014 < 0,05$), ryšys silpnas ir tiesioginis. Žemiausias finansinio raštingumo lygis yra tų respondentų, kurių mėnesio pajamos yra iki 872 eurų. Įdomu pastebėti tai, kad ketvirtadalis respondentų, kurių pajamos yra iki 512 eurų, finansinio raštingumo lygis gana aukštas. 29,4 proc. respondentų, kurių pajamos yra didesnės nei 1501 euras, finansinio raštingumo lygis aukštas, 38,2 proc. – vidutinis. Galima teigti, kad respondentų, kurių pajamos siekia nuo 513 eurų iki 872 eurų ir jų aukštas finansinio raštingumo lygis, yra mažiausiai (9,8 proc.).

Atlikus statistinę respondentų dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose ir finansinio raštingumo lygio analizę nustatyta, kad aukštu finansiniu raštingumu pasižymintys respondentai yra linkę dalyvauti II pakopos pensijų fonduose: 62,3 proc. jų dalyvauja II pakopos pensijų fonduose, tačiau 17 proc. iš jų yra sustabdę pensijų įmokų pervedimą ir neplanuoja atnaujinti kaupimo, 3,8 proc. yra sustabdę pensijų įmokų pervedimą, tačiau planuoja atnaujinti kaupimą. 33,9 proc. respondentų, kurių finansinio raštingumo lygis aukštas, nekaupia II pakopos pensijų fonduose, tačiau 5,7 proc. iš jų planuoja pradėti kaupti. Įdomu tai, kad 3,8 proc. respondentų, kurių finansinio raštingumo lygis aukštas, nežino, ar dalyvauja II pakopos pensijų fonduose (žr. 6 lentelę).

Respondentai, kurių finansinio raštingumo lygis vidutinis, aktyviausiai dalyvauja II pakopos pensijų fonduose: 67,4 proc. jų dalyvauja, tačiau 13,9 proc. iš jų yra sustabdę pensijų įmokų pervedimą ir neplanuoja atnaujinti kaupimo, 2 proc. yra sustabdę pensijų įmokų pervedimą, tačiau planuoja atnaujinti kaupimą. Ketvirtadalis vidutiniu finansiniu raštingumu pasižyminčių respondentų nekaupia II pakopos pensijų fonduose, tačiau 2 proc. iš jų planuoja pradėti kaupti. Žemo finansinio raštingumo respondentai pasiskirstė į dvi apylyges grupes: maždaug pusė jų dalyvauja II pakopos pensijų fonduose, kita pusė nedalyvauja.

6 lentelė. Respondentų pasiskirstymas dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose ir finansinio raštingumo lygio aspektais

Ar dalyvaujate II pakopos pensijų fonduose?	Finansinio raštingumo lygis			Chi kvadrato reikšmė	Tikimybė
	Žemas	Vidutinis	Aukštas		
Taip	40,0 %	51,5 %	41,5 %	25,112	0,012
Taip, tačiau esu sustabdęs pensijų įmokų pervedimą ir neplanuoju atnaujinti	6,9 %	13,9 %	17,0 %		
Taip, tačiau esu sustabdęs pensijų įmokų pervedimą, planuoju atnaujinti	1,5 %	2,0 %	3,8 %		
Taip, tačiau planuoju sustabdyti įmokų pervedimą	0,8 %	5,9 %	0,0 %		
Ne	42,3 %	23,8 %	28,2 %		
Ne, tačiau planuoju kaupti	6,9 %	2,0 %	5,7 %		
Nežinau	1,5 %	1,0 %	3,8 %		

Sudaryta autorių.

Lietuvos banko (2022) duomenimis, Lietuvoje veikia penki II pakopos pensijų fondų valdytojai: UAGDPB „Aviva Lietuva“, UAB „Luminor investicijų valdymas“, UAB „Swedbank investicijų valdymas“, UAB „INVL Asset Managment“ ir UAB „SEB investicijų valdymas“. Tyrimas atskleidė, kad daugiau nei pusė respondentų yra pasirinkę UAB „Swedbank investicijų valdymas“ (38 proc.) bei UAB „INVL Asset Managment“ (26,3 proc.) pensijų fondų valdytojus. Aštuoni respondentai nurodė nežinantys, kas yra jų pensijų fondo valdytojas. Galima manyti, kad juos į II pakopos pensijų kaupimą automatiškai priskyrė sistema. Respondentų klausta, kokie veiksniai lemia II pakopos pensijų fondų valdytojų pasirinkimą. Nustatyta, kad pagrindiniai veiksniai, lemiantys II pakopos pensijų fondų valdytojo pasirinkimą, yra investicinė grąža (32 proc.), investicinė rizika (15 proc.) ir administravimo mokesčiai (14 proc.). Kitos priežastys, lėmusios respondentų II pakopos pensijų fondo valdytojo pasirinkimą, buvo tai, kad pasirinktoje bendrovėje turi asmeninę banko sąskaitą ir pasitiki fondo valdytoju. Dalis respondentų nesirinko fondo valdytojo, nes juos automatiškai priskyrė į vieną iš išvardytų bendrovių. Kita dalis teigė, kad pasirinkti dalyvauti II pakopos pensijų fondų kaupime pasiūlė ir įkalbėjo banko darbuotojas ar finansų konsultantas.

Dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose gali būti ne vienintelis būdas papildomai kaupti pensijai. Siekta išsiaiškinti, kokias papildomas finansines priemones pensijai kaupti renka respondentai, jau dalyvaujantys II pakopos pensijų fonduose (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Papildomo kaupimo pensijai ir finansinio raštingumo lygio tarpusavio ryšys

	Finansinio raštingumo lygis			Chi kvadrato reikšmė	Tikimybė
	Žemas	Vidutinis	Aukštas		
Investuoju į vertybinius popierius	4,7 %	9,5 %	18,2%	4,762	0,096
Investuoju į kriptovaliutą	9,4 %	5,4 %	12,1 %	1,689	0,458
Investuoju sutelktinio finansavimo platformose	4,7 %	5,4 %	9,1 %	0,813	0,666
Investuoju į nekilnojamąjį turtą	7,8 %	8,1 %	27,3 %	9,658	0,009
Investuoju į tauriuosius metalus	3,1 %	0,0 %	3,0 %	2,356	0,312
Esu sudaręs III pakopos sutartį	9,4 %	21,6 %	45,5 %	16,521	0,000
Kaupiu, tačiau neinvestuoju	25,0 %	31,1 %	25,0 %	2,521	0,359
Nekaupiu	48,4 %	36,5 %	1,2 %	6,957	0,031

Sudaryta autorių.

Respondentai galėjo rinktis keletą papildomo investavimo variantų. Gauti rezultatai parodė, kad finansinis raštingumas turi įtakos papildomam pensijos kaupimui. Nustatyta, kad aukštu finansiniu raštingumu pasižymintys asmenys yra linkę dalyvauti III pakopos kaupimo procese (45,5 proc.), investuoti į nekilnojamąjį turtą (27,3 proc.) arba tiesiog kausti, bet neinvestuoti (25 proc.). Tuo tarpu vidutinio finansinio raštingumo asmenys – priešingai, nelinkę papildomai kausti (36,5 proc.), kaupia, tačiau neinvestuoja (31,1 proc.), dalyvauja III pakopos kaupimo procese (21,6 proc.). Tyrimas atskleidė, kad 48,4 proc. žemo finansinio raštingumo asmenų papildomai nekaupia, ketvirtadalis kaupia, tačiau neinvestuoja.

Apibendrinant galima teigti, kad Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinis raštingumas vis dar išlieka menkas – beveik pusė (45,7 proc.) tyrime dalyvavusių respondentų priskirta žemo finansinio raštingumo lygiui. Didžiausios finansinio raštingumo spragos – jaunimo iki 29 metų ir vyresnių nei 41 metų amžiaus asmenų. Nustatyta, kad tarp išsilavinimo ir finansinio raštingumo lygio egzistuoja statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys: respondentai, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą, finansiškai raštingiausi. Didžiausias finansinio raštingumo stygius nustatytas respondentų, kurių išsilavinimas vidurinis, profesinis ar pagrindinis (70,8 proc.), bei aukštąjį koleginių išsilavinimą turinčių respondentų (42 proc.). Nustatyta, kad tarp pajamų ir finansinio raštingumo lygio egzistuoja statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys – silpnas ir tiesioginis. Žemiausias finansinio raštingumo lygis yra tų respondentų, kurių mėnesio pajamos yra iki 872 eurų, nors įdomu tai, kad ketvirtadalio respondentų, kurių pajamos yra iki 512 eurų, finansinio raštingumo lygis gana aukštas. Atlikus statistinę respondentų dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose ir finansinio raštingumo lygio analizę nustatyta, kad finansiškai raštingi respondentai yra linkę dalyvauti II pakopos pensijų fonduose. Tyrimas atskleidė, kad daugiau nei pusė respondentų yra pasirinkę UAB „Swedbank investicijų valdymas“ (38 proc.) bei UAB „INVL Asset Management“ (26,3 proc.) pensijų fondų valdytojus.

Išvados

Atlikta teorinė analizė atskleidė, kad finansinis raštingumas gali būti apibrėžiamas kaip asmens gebėjimas panaudoti turimas žinias valdant asmens finansinius išteklius. Literatūroje analizuojamas finansinio raštingumo ir lyties, amžiaus, išsilavinimo, pajamų bei kitų veiksnių tarpusavio ryšys. Vienas svarbiausių trijų pakopų pensijų sistemos bruožų yra II pakopos pensijų fondų vaidmuo, leidžiantis dalyviams diversifikuoti privalomojo senatvės pensijų draudimo įmokas tarp nefinansuojamų ir kaupiamųjų sistemų. Finansinis raštingumas glaudžiai susijęs su kaupimu II pakopos pensijų fonduose ir gali būti vienas iš veiksnių, lemiančių pasirinkimą dalyvauti minėtuose fonduose.

Tyrimas atskleidė, kad Klaipėdos miesto fizinių asmenų finansinis raštingumas vis dar išlieka menkas. Didžiausios finansinio raštingumo spragos – jaunimo iki 29 metų ir vyresnių kaip 41 metų amžiaus asmenų. Nustatyta, kad tarp išsilavinimo ir finansinio raštingumo lygio egzistuoja statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys: respondentai, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą, finansiškai raštingiausi. Labiausiai finansiškai neraštingi respondentai, kurių išsilavinimas yra vidurinis, profesinis ar pagrindinis. Tarp pajamų ir finansinio raštingumo lygio egzistuoja statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys – silpnas ir tiesioginis. Žemiausias finansinio raštingumo lygis yra tų respondentų, kurių mėnesio pajamos siekia iki 872 eurų, nors įdomu tai, kad ketvirtadalio respondentų, kurių pajamos yra iki 512 eurų, finansinio raštingumo lygis gana aukštas. Atlikus statistinę respondentų dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose ir finansinio raštingumo lygio analizę nustatyta, kad aukštu finansiniu raštingumu pasižymintys respondentai yra linkę dalyvauti II pakopos pensijų fonduose. Nustatyta, kad pagrindiniai veiksniai, lemiantys II pakopos pensijų fondų valdytojo pasirinkimą, yra investicinė grąža, investicinė rizika ir administravimo mokesčiai.

Literatūra

- Antony, J., Joseph, J. (2021). Financial Literacy: Role And Impact on Financial Inclusion. *UGC Care Journal*, 44 (1), 190–199.
- Arellano, A., Camara, N., Tuesta, D. (2018). Explaining the gender gap in financial literacy: the role of non-cognitive skills. *Economic notes*, 47 (2/3), 495–518.

- Awan, H. M., Arshad, S. (2012). Factors Valued by Investors While Investing in Mutual Funds – A Behavioral Context. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4 (1), 69–80.
- Bahovec, V., Barbic, D., Palic, I. (2015). Testing the effects of financial literacy on debt behavior of financial consumers using multivariate analysis methods. *Croatian Operational Research Review*, 6, 361–371.
- Baihaqqy, M. R. I., Disman, Nugraha, Sari, M. (2020). The correlation between education level and understanding of financial literacy and its effect on investment decisions in capital markets. *Journal of education and e-learning reserch*, 7 (3), 303–313.
- Blažienė, I. (2020). Namų ūkių taupymo pensijai elgsena: pasaulinių tyrimų ir teorinių perspektyvų apžvalga. *Bridges / Tiltai*, 84 (1), 85–110.
- Chen, Z. (2022). Identifying Factors of a Financial Literacy Scale Used among Vulnerable Populations. *Journal of Financial Counseling & Planning*, 33 (3), 396–406.
- Draženić, B., Hodžić, S., Maradin, D. (2019). The Efficiency of Mandatory Pension Funds: Case of Croatia. *South East European Journal of Economics and Business*, 14 (2), 82–94.
- Dundure, E., Sloka, B. (2019). Voluntary Private Investments Role in Pension System in Latvia. *Regional Formation & Development Studies*, 29 (3), 43–52.
- Fessler, P., Silgoner, M., Weber, R. (2020). Financial knowledge, attitude and behavior: evidence from the Austrian Survey of Financial Literacy. *Empirica*, 47, 929–947.
- Fisher, P. J., Anong, S. T. (2012). Relationship of Saving Motives to Saving Habits. *Journal of Financial Counseling & Planning*, 23 (1), 63–79.
- Grohmann, A. (2016). The gender gap in financial literacy: income, education and experience offer only partial explanation. *DIW Economic Bulletin*, 6 (46/47), 531–537.
- Gudaitis, T. (2012). „Gyvenimo ciklo“ fondų investavimo strategijos pritaikymo privačių pensijų fondų sistemoje galimybių vertinimas. *Applied Economics: Systematic Research*, 6 (1), 115–127.
- Henger, R., Cude, B. J. (2016). Financial literacy and long- and short- term financial behavior in different age group. *Journal of financial counseling and planning*, 27 (1), 3–19.
- Huston, S. J. (2010). Measuring Financial Literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44 (2), 296–316.
- Yong, H. N. A., Tan, K. L. (2017). The influence of financial literacy towards risk tolerance. *International Journal of Business and Society*, 18 (3), 469–484.
- Jone, Y. D. (2007). *Financial Literacy and Education Commission: Further Progress Needed to Ensure an Effective National Strategy*. United States Government Accountability Office.
- Karakurum-Ozdemir, K., Kokkizil, M., Uysal, G. (2019). Financial Literacy in Developing Countries. *Soc Indic Res*, 143, 325–353.
- Kvieskienė, G. (2016). Finansinio raštingumo samprata ir paradoksai. *Socialinis ugdymas / socialinė partnerystė ir inovacijos*, 44 (3), 24–35.
- Levišauskaitė, K., Malinauskas, Ž. (2006). Pensijų sistemos reforma Lietuvoje: antrosios pakopos kūrimo ypatumai ir rezultatai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 39, 147–160.
- Lusardi, A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications. *Swiss Journal of Economics & Statistics*, 155 (1), N.PAG.
- Lusardi, A., Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing. *Oxford University Press*, 17–39.
- Lusardi, A., Mitchell, S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and 15 Evidence. *Journal of Economic Literature, American Economic Association*, 52 (1), 5–44.
- Lusardi, A., Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics Finance*, 14 (4), 332–368.
- Lusardi, A., Schneider, D. J., Tufano, P. (2011). Financially fragile households: Evidence and implications. *NBER Working Paper*, 17072, 83–134.
- Medaiskis, T., Gudaitis, T. (2017). Evaluation of second pillar pension funds' supply and investment strategies in Baltics. *Journal of Business Economics and Management*, 18, 1174–1192.
- Mitchell, O. S., Lusardi, A. (2022). Financial Literacy and Financial Behavior at Older Ages. *Wharton Pension Research Council Working Paper*, 2022-01, 1–23.
- Mohelska, H., Zubr, V. (2019). Financial Literacy as a part of lifelong education. *International Association for Development of the Information Society*.
- Moreno-Herrero, D., Salas-Velasco, M., Sánchez-Campillo, J. (2018). Factors that influence the level of financial literacy among young people: The role of parental engagement and students' experiences with money matters. *Children and Youth Services Review*, 95, 334–351.
- OECD. (2017). *G20/OECD INFE report on adult financial literacy in G20 countries*. <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries>.

- OECD. (2018). *Financial Inclusion and Consumer Empowerment in Southeast Asia*. <https://www.oecd.org/finance/Financial-inclusion-and-consumer-empowerment-in-Southeast-Asia>.
- Oggero, N., Rossi, M. C., Ughetto, E. (2020). Entrepreneurial spirits in women and men. The role of financial literacy and digital skills. *Small Bus Econ*, 55, 313–327.
- Prawitz, A, Cohart, J. (2014). Workplace Financial Education Facilitates Improvement in Personal Financial Behaviors. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 25 (1), 5–26.
- Preston, A. C., Wright, E. E. (2019). Understanding the Gender Gap in Financial Literacy: Evidence from Australia. *Economic Record*, 95, 1–29.
- Saputra, J., Astuti, D., Pertiwi, D. (2021). Effect of Financial Literacy, Risk Attitude and Saving Motives to Disposition Bias on Mutual Funds Investors. *International Journal of Financial and Investment Studies (IJFIS)*, 2 (1), 27–33.
- Vaitkevičius, S., Saudargienė A. (2010). *Psichologinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa*. VDU leidykla.
- Wagner, J. (2019). Financial education and financial literacy by income and education groups. *Journal of financial counseling and planing*, 30 (1), 132–141.

AN ASSESSMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL LITERACY AND PARTICIPATION IN SECOND-PILLAR PENSION FUNDS OF INDIVIDUALS IN KLAIPĖDA

AURELIJA ZONIENĖ, RIMANTĖ ŽIDONIENĖ
Klaipėda State University of Applied Sciences (Lithuania)

Summary

The concepts of financial literacy and second-pillar pension funds have been widely analysed in literature, but the relationship between them has been little studied. According to I. Blažiene (2020), economic research and economics in general assert that saving is important, not only from a macroeconomic point of view; it is also a significant indicator of the well-being of households themselves, which determines the possibilities for future consumption. Saving is an element of personal financial management, and in order to save profitably in the long term, financial knowledge is required. Nowadays, financial literacy is considered to be a basic skill, like reading or writing. Since participation in second-pillar pension funds is voluntary, it is important to identify at what level of financial literacy people choose this retirement savings instrument, and at what level of financial literacy people refuse it.

The scientific problem: What is the relationship between the financial literacy of individuals and participation in second-pillar pension funds?

The object of the research: The financial literacy of individuals in Klaipėda and participation in second-pillar pension funds.

The aim of the study: To assess the relationship between the financial literacy of individuals in Klaipėda city and participation in second-pillar pension funds.

Research methods: Analysis of scientific literature, systematisation, summary, quantitative research, and statistical analysis using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS).

The theoretical analysis performed revealed that financial literacy can be defined as a person's ability to use the available knowledge in managing financial resources. The literature analyses the relationship between financial literacy and gender, age, education, income, and other factors. One of the most important

features of the three-pillar pension system is the role of second-pillar pension funds, as it allows participants to diversify the contributions of compulsory old-age pension insurance between unfunded and accumulative systems. Financial literacy is closely related to saving in second-pillar pension funds, and may be one of the factors determining participation in the funds. The research revealed that the financial literacy of individuals in the city of Klaipėda is still very low. Young people under 29 and people over 41 show the biggest gaps in their financial literacy. It was found that there is a statistically significant correlation between education and the level of financial literacy: respondents with a higher education are most financially literate. The greatest lack of financial literacy was found among respondents with a secondary, vocational or basic education. There is a statistically significant correlation between income and the level of financial literacy, both weak and direct. The lowest level of financial literacy is among respondents with a monthly income of up to 872 euros, although it is interesting that a quarter of respondents with an income of up to 512 euros have a high level of financial literacy. After performing a statistical analysis of respondents' participation in second-pillar pension funds and level of financial literacy, it was found that respondents with high financial literacy tend to participate in second-pillar pension funds. It was determined that the main factors determining the choice of manager of second-pillar pension funds are investment return and investment administration fees.

KEY WORDS: *financial literacy, pension funds.*

JEL CODES: D14, G23, G53.

Gauta: 2022-11-30

Priimta: 2022-12-10

Pasirašyta spaudai: 2023-01-16